

Экскурсія: РУКАПІСНЫЯ І СТАРАДРУКАВАНЫЯ КНІГІ Ў МУЗЕІ КНІГІ І ДРУКУ

Рукапісныя кнігі з’явіліся яшчэ ў старажытнай Грэцыі і Рыме і асабліва былі распаўсюджаныя ў Еўропе ў часы ранняга і высокага сярэднявечча. Нават вынаходніцтва кнігадрукавання Іаганам Гутэнбергам у 1445 годзе і яго паслядоўніках, у тым ліку і беларускім першадрукаром Францыскам Скарынам, не замянілі цалкам рукапісныя кнігі. На тэрыторыі Беларусі першыя рукапісныя кнігі з’явіліся ў часы Полацкага княства.

Самай старай рукапіснай кнігай з нашай мясцовасці, якая захавалася, з’яўляецца Евангелле з вёскі Мікалаёва 16 ст. У нашым музеі знаходзяцца копіі заставак, літараў і арнаментаў, якія ўпрыгожваюць гэтую кнігу - сапраўдны твор мастацтва. Сама кніга знаходзіцца ў аддзеле рукапісаў бібліятэкі Вільнюскага ўніверсітэта.

Большасць кніг у музеі “Кнігі і друку” перапісаны стараверамі ў 18-19 стагоддзях. Пад час праследвання іх ў Расіі, яны ратаваліся ў Рэчы Паспалітай у тым ліку і на тэрыторыі Міёрскага раёна. Да сёняшняга дня яны жывуць ў вёсках Кублішчына, Ніўнікі, Моцеўка, Дзеверках і іншых. Яны заснавалі і маленькія ў Кублішчыне і Ніўніках.

У нашым музеі самай старой рукапіснай кнігай з’яўляецца “Месяцаслоў” сярэдзіны 18 стагоддзя. Напісаны на стараславянскай мове. Здзіўляе сваёй прыгажосцю афармленне загаловаўных літар, напісаных чырвонымі чарніламі. Драўляныя вокладкі кнігі абцягнуты скурай, што надавала кнізе больш трываласці і моцы дазволіла ёй пераадоліць шлях у два с паловай стагоддзі. Кніга неаднойчы дапаўнялася і дапісвалася рознымі перапісчыкамі. Апошні запіс быў зроблены ў 1846 годзе. Выдатным помнікам майстэрства рукапіснай кнігі, змешчанай ў нашай экспазіцыі, з’яўляецца “Цветнік“, перапісаны ў 18-пачатку 20 стагоддзі па арыгіналу кнігі з Пачаеўскай лаўры. Назва “Цветнік” азначае ў рэлігійнай літаратуры збор павучальных рэлігійных твораў, якія выходзілі ў веруючага чалавека высокія маральныя якасці, асуджалі такія заганьы як распуста, хлусня, сквапнасць і іншыя. Асабліва шмат у нашым выданні павучэнняў Іаана Багаслова. Ёсць у кнізе выпіскі з пацерыка егіпецкага Кірылы Філасафа, яго прароцтвы, у тым ліку змешчаны прароцтвы Сібілы, жыцці святых, “Аб спакусе бесамі падзеніі Арцёмідзіны”, “Аб вылечванні святым Іаанам Багасловам моравай хваробы”, “Аб выгнанні бесавоўка з вострава”, “Аб жрэчаскім сыне задушанным у лазні, якога ўваскрасіў Іаан Багаслоў”. У выданні змешчаны казанні “Аб з’яўленні анёлаў у пустыні святому Макарыю”. Дзякуючы захаваўшайся на кнізе пячаткі мы ведаем, што

яна ў мінулым належыла Коласаву з маёнтка Марозькі. Вядома, што прадстаўнікі гэтага роду былі святарамі стараверчаскай царквы ў Кублішчыне. Добра захавалася і рукапісная кніга “Обіход “ канца 18 ст. Гэта зборнік песнапенняў, патрэбных пад час багаслужэння. Выклікае цікавасць напісанне нотаў у тыя часы.

Кніга “Номаканон“, хоць і не самая старая рукапісная кніга ў нашым музеі, але пераўзыходзіць іншыя па сваёй пабудове. Назва кнігі “Номаканон” азначаюць зборнікі царкоўных правіл складзеных, яшчэ ў 6-7 стст і зацверджаныя імператарамі і патрыярхамі. Наша выданне ўнікальна тым, што па першае, у ёй шмат дапаўненняў, напісаных у 20 стагоддзі часта на вокладках польскіх кніг, або звычайных вучнёўскіх сшытках, дакументах, нават на старых пісьмах. Так з аднаго ліста мы даведаемся, што нехта пазычыўшы кнігу “Аб агідзе і запусценні”, не вярнуў яе ўладальніку Елампію Фёдаравічу Аксенцьеву з вёскі Пазнякова. Аўтар ліста слэзна просіць вярнуць пазычаную кнігу, бо калісьці за яе заплаціў 20 рублёў, (за такія грошы ў пачатку 20 стагоддзя можна было купіць дзве каровы). Напэўна кніга была вярнута ўладальніку, бо мы знаходзім перапісаныя ад рукі старонкі патрабуемай кнігі. Па-другое гэта кніга з нашага музея мае высокаякаснае мастацкае аздабленне ў ёй шмат цікавых заставак і загалюўных літар змешчана шмат павучальных твораў для вернікаў напісаных і падшытых у звычайных вучнёўскіх сшытках. Напрыклад аповесць свяшчэнадзьякана Фёдара, малітвы на Благавест, павучэнні дзецям духоўным.

Выдатнай па аздабленню рукапіснай кнігай з’яўляецца факсімільнае выданне рукапісу 1679 года рускага асветніка К. Істоміна “ Кніга любові знак в честь брак”. Яна была напісана ў гонар шлюбу Пятра 1 і Елізаветы Лапухінай. Выданне ўпрыгожана шматлікімі малюнкамі і прыгожымі застаўкамі. Аўтар заклікае да кахання, вернасці і іншых высокіх маральных якасцяў у сужэнстве. Рукапісная кніга напісаная ў пачатку ХХ ст. без заставак “Погребеніе мірян” – гэта зборнік малітваў і песен пад час пахавання нябожчыка.

У экспазіцыі змешчаны шкляная і бронзавая чарнілкі 18 стагоддзя. Ёсць і падсвечнікі, як абавязковы аtryбут таго часу, калі чыталі і перапісвалі кнігі пры васковых свечках. Таму многія старонкі старых кніг ў васковых плямах.

.СТАРАДРУКАМІ МЫ УМОЎНА НАЗЫВАЕМ РАЛЗЕЛ У НАШЫМ МУЗЕІ, ДЗЕ ЗМЕШЧАНЫ ЛРУКАВАНЫЯ ВЫДАННІ 17-ПЕРШАЙ ПАЛОВЫ 19 СТАГОДДЗЯ..Самая старая з кніг змешчаная ў экспазіцыі перадрук выдання “Часоўніка “ маскоўскай сінадальнай тыпаграфіі 1640

года.Надрукавана яна кірілічным шрыфтам і канечне ёй карысталіся ў сваіх багаслужэннях стараверы.Менавіта яны прызнаюць толькі тыя выданні,якія былі да рэформы Нікана 1654 года.Па сваім шрыфту,яна вельмі нагадвае рукапісныя кнігі,.Як і ўсе старадрукі ў яе драўляныя вокладкі абцягнутыя скурай.”Часоўнік” мае прыгожыя застаўкі з раслінным арнамантам і загалоўныя літары надрукаваныя чырвоным колерам.Фаліант вялікіх памераў”Сачыненні Іаана Багаслова” надрукаванае ў Віленскай тыпаграфіі ў 1809 годзе.Цікава, што фарзацах на яе вокладках захаваліся надпісы аб яе куплі продажу.Апошні запіс выкананы ў 1925 годзе.Ён сведчыць, што кніга была куплена Фёдарам Мхайлавічам Івановым з вёскі Талочкі ў Савелія Калітончыка за 30 злотых, вялікую па тых часах суму грошаў. Самае старае выданне на лацінскай мове- “Рымскі імшал 1751 г.“.Як мы ведаем на тэрыторыі Рэчы Паспалітай,як і ў папярэднія часы і ў 18 стагоддзі багаслужэнне ў касцёлах праводзілася на лацінскай мове. Імшал таму быў адной з самых запатрабаваных кніг каталіцкіх святароў. Тэкст выдання таксама ўпрыгожаны звстаўкамі, літары вельмі нагадваюць рукапісны варыянт лацінскага пісьма. Ішал падараваў музею краязнаўца з Даўгаўпілса Мікола Паўловіч, але падобнымі выданнямі карысталіся ў тыя часы і ксяндзы Мёрскага або Пагосцкага касцёлаў.Сапраўдным фаліантам вялікіх памераў і таўшчынёй амаль у паўтары тысячы старонак з’яўляецца шыкоўнае выданне на польскай мове 1768 года “ Каляндар бенедыктынскі” часта 1-2”Фаліант надрукаваны ў Вільні ў друкарні каталіцкага манаскага ордэна піяраў. З гісторыі мы ведаем, што бенедыкцінцы былі першым каталіцкім манаскім ордэнам заснаваным ў Італіі ў 530 годзе Бенядзіктам, адсюль і назва.Ордэн адыграў выключную ролю ў распаўсюджванні каталіцызму ва ўсім свкце. Яго статут прадугледжваў паслушэнства, ўстрыманства, працу, беднасць,пастаяннае пражыванне ў кляштары.На тэрыторыі ВКЛ бенедыкцінцы пачалі будаваць свае кляштары ў 17 стаголлзі.Найбольш вялікі з іх быў у Бярозе.пазней названы ў гонар ордэна Картузскай.Унашым каляндары змешчаны апісанне жыцця святых і благаслаўлёных манахаў гэтага ордэна на кожны месяц і кожны дзень. Кожны,чытаючы э дня ў дзень прыклады ахвярнасці ў служэнні Богу,пранікаўся высокімі маральнымі якасцямі.Кніга паходзіць з касцёла Провіда Божага ў Слабодцы,а першапачаткова наша выданне знаходзілася ў дамінікансктм кляштары ў Друі. Некалькі кніг на польскай мове 18 стагоддзя паходзяць з бібліятэкі Успенскага касцёла ў Мёрах.Адна з іх Яна Пашакоўскага 1752 года “Казанні на цэлы год”захавалася ў дрэнным стане.Ёй карысталіся каталіцкія святары пад час складання казанняў для нядзельнай імшы Унікальнае выданне кніга “Ваенная гісторыя“ ў пераклазе на польскую мову Фелікса Ёдкі. Аб распаўсюджванні

асветніцтва на нашых землях сведчыць знойдзеная намі ў вёсцы Каменполле 16 том сачыненняў Жан-Жака Руссо. Выданне было надрукавана ў Швейцарыі у горадзе Базеле ў 1795 годзе. На тытульным лісце знаходзіцца аўтограф Шаўмана, ўладанні якога і маёнтак знаходзілася ў в. Стэфанова. Рэдкім з’яўляецца і выданне брашуры Х. Пшэчытанскага “Казанне аб “ выдадзенае ў Варшаве ў 1806 годзе у друкарні ордэна піяраў. Менавіта гэты ордэн адыграў вялікую ролю ў развіцці адукацыі і асветы ў Рэчы Паспалітай. Магчыма ў наш музей і трапілі многія кнігі з бібліятэкі школы піяраў у Лужках. А вось кніга на польскай мове “Пачаткі архітэктуры”, пабачыўшая свет ў Вільні ў 1828 годзе, напісаная прафесарам Віленскага ўніверсітэта К. Падзанскім сведчыць аб тым, што некаторыя нашы прадстаўнікі шляхты вучыліся ў Віленскім універсітэце. Кніга каштоўная і тым, што на ёй змешчаны аўтограф прафесара гэтай навучальнай установы. Аб цікавасці да навукі і глыбокіх ведах сведчаць навуковыя выданні. Напрыклад: “Астранамічныя даследванні” на нямецкай мове надрукаваная ў Кёнігсбергу ў 1841 годзе. Кніга вядомага французскага вучонага даследчыка прыроды Бюффона 5 том выдадзеная ў Маскве ў 1814 годзе. Яна была спецыяльна прызначана для моладзі. У ёй папулярна даецца апісанне расліннага свету, цікава апавядаецца аб паходжанні назваў разнастайных раслін, выкарыстоўваюцца шматлікі паданні і міфы аб прыродзе. Выданне таксама напэўна знаходзілася ў бібліятэцы Лужкоўскіх піяраў, але не толькі рэлігійнымі, навуковымі і асветніцкімі кнігамі цікавіліся ў 17 пачатку 19 ст. ў нашым краі. У экспазіцыі знаходзіцца і мастацкая літаратура. Прыкладам з’яўляецца аповесць французскага аўтара Паўля дэ’Коцка “Малочніца і пустэча, дабрыня і нявіннасць”, надрукаваная ў Варшаве ў 1835 годзе. Пераклад яе выканаў вядомы польскі пісьменнік Францішак Дмахоўскі. Сэнтыментальны змест гэтай кнігі павінен быў выхоўваць высокія маральныя якасці ў маладых людзей. З маёнтка ў Забалоцці, радзімы славутага скульптара і паўстанца Генрыка Дмахоўскага знаходзяцца ў нашай экспазіцыі таксама некалькі кніг на польскай мове. Гэта пяты том сачыненняў Ігнацыя Красіцкага, які быў надрукаваны ў Віленскай тыпаграфіі А. Марціноўскага ў 1819 годзе. Другая кніга таксама на польскай мове надрукавана ў Парыжы ў 1846 годзе. Яе назва “Польшча пад Божым Провідам” аўтара Валерыя Велаглаўскага. Кніга была прывезена з эміграцыі нашым знакамітым земляком у 1861 годзе. Выданні якія знаходзяцца ў экспазіцыі нашага музея кнігі і друку невялікая частка выданняў, што знаходзяцца ў навукова-дапаможных фондах. Але асноўная частка кніжнага мора, якое было ў нашых мясцінах сотні гадоў таму назад знікла без следу. З архіўных крыніц мы ведаем аб вялікіх кнігазборах у маёнтках шляхты ў Лявонпалі, Каменполлі, Дзедзіна, Міжрэччы, Забалоцці, Навалацы і іншых. Шмат было выданняў пры

касцёлах і цэрквах. Толькі кнігі не камень іх лёгка знішчалі пад час шматлікіх войнаў і пажараў, рэшткі вывозілі ворагі як каштоўны скарб, шмат было знішчана ў 20 ст. пад час рэвалюцыі, двух сусветных войнаў, барацьбы з рэлігіяй. Многія выданні з нашай мясцовасці з'яўляюцца ўпрыгожваннем для музеяў і бібліятэк Польшы, Расіі, Беларусі. Зараз кнігі сталі для многіх крыніцай спажывы. Вось чаму дзякуючы экспанатам з раздзела старадрукі мы можам пацвердзіць высокі ўзровень культуры нашых продкаў.